

nina stănculescu

BRÂNCUȘI

u
e
r
e

CORECT'Books

NINA STĂNCULESCU

BRÂNCUȘI

Editura Virtual

2011

ISBN(e): 978-606-599-864-3

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului sub orice formă este sancționată conform legilor penale în vigoare.

Cuprins

HOBÎȚA.....	4
ȘCOALA DE MESERII	8
ȘCOALA DE ARTE FRUMOASE.....	12
CREUZETUL	20
RODIN	26
STÎLPUL SĂRUTULUI.....	34
PASĂREA MĂIASTRĂ	44
MIRABILA SĂMÎNȚĂ	50
FANTAZĂRILE PĂDURII.....	62
CARIATIDA.....	74
FĂURĂRIA	82
EILEEN.....	90
MUZA.....	100
STRANIILE VIETĂȚI	105
CARTEA DE ÎNVĂȚĂTURĂ.....	119
POSTFAȚA	131
BIBLIOGRAFIE SUMARĂ	134

Văzduhul semințe mișcă spre ținte
doar undeva-n mituri întrezărite.

BLAGA

Venea din nou,
venea acasă,
dar de data asta într-un chip în care avea de răspuns
— minunat răspuns —
oricărei vechi bănuielei de-nstrăinare
— dar însăși aceasta mai exista oare întrucît îl chemaseră? —
Pămîntul acesta al lui „îl chemase“,
pămîntul mai larg decît fărîma de moștenire pe care și-o vînduse de mult tocmai spre
a-l putea cuprinde mai bine, mai deplin,
— dar „ai lui” atunci, de unde să o știe? —
Acum însă iată că tocmai asta îi cereau,
simplu, îl chemau,
cu încredere,
ca pe-un al lor.
Iar el...
El, după o prezență continuă, neîntreruptă aici, prezență alături de toate
frămîntările epocii
— Doamne, ce greu! —
revenea acum,
revenea ca în atîtea rînduri,
însă acum:
renumit într-o lume întreagă, spre cinsti prin meseria pe careo înălțase pe culmile
vremii și din străfundurile ancestrale de aici,
spre a cinsti memoria celor ce s-au jertfit pentru aceste locuri, ale lui.

În dimineața aceea a anului 1935, de la fereastra camerei 8 a hotelului Bulevard,
privea la forfota străzii de centru bucureștean, acolo, la întretăierea bulevardului cu
Calea Victoriei (fostul Pod al Mogoșoaiei),
privea cu aceiași ochi scăpărători pe care-i avusese de copil, neumbriți,
doar barba, îngrijită — de sculptor parizian — ușor îi încărunțise!
Și purta haine albe, imaculat albe, cum era și tot atelierul lui din acel Paris, unde
îi impresiona pe toți cîți intrau înăuntru, cu aspectul lui de „făurărie”, ciudată,
țărănească făurărie...
Privea și fără îndoială zîmbea,
cu sentimentul puternic nu numai că „reusise“,

*învîngînd toate nemăsuratele, de neînchipuit, greutăți, împotriviri ale soartei,
dar și că în acest moment,
în care se impusese deopotrivă „străinilor” și țării sale, toată munca sa, strădania
sa încrîncenată și tenace,
își găsea întradevăr și în sfîrșit „realizarea” după care tînjise și pentru care se
orînduise din adînc,
simțea că: „din ucenic devenea calfă!”*

Nu este adevărat că barba îi încărunțise.

Asta era doar ceea ce marca timpul scurs.

*Fusese el oare tînăr atunci cînd venise aici pentru prima oară, acum cîteva decenii
— fără să știe propriu-zis pe ce drum greu pornise! — cu adolescența de mult
încheiată în muncă grea și sărăcie?*

*Nu fusese nici măcar atunci cînd venise, acum mai bine de un deceniu, de mîină cu
o copilă irlandeză... — nu, nici măcar atunci — deși de ce și-ar șterge-o mai ales pe
aceasta din gînd? o purta cu el, cum purta toate... toate.*

Tinerețea lui

era aceasta,

acum:

*cînd avea să ridice, ca o chintesență a întregii lui frămîntări și munci îndîrjite,
pentru eroii țării lui, pe aceste locuri chiar, un monument de comemorare,*

o simplă coloană nesfîrșită,

stîlp al recunoștinței, al pomenirii,

adunînd toată munca lui,

și a lor,

de decenii? nu, de secole!

HOBÎȚA

Un sat de la poalele Carpaților, din partea oltenească, a Gorjului înconjurat de înălțimile domoale ale dealurilor împădurite, la câțiva kilometri de fosta graniță a imperiului habsburgic. Dar între români nu fusese graniță, munții le-au fost coloană vertebrală: peste crestele Vîlcanilor, pe un podiș ca un șes de pășune s-au adunat întruna ciobanii cu oile lor dintr-o parte și alta a muntelui, în drumurile transhumanței străvechi dăinuind pînă-n zilele de astăzi. S-au adunat în Nedeile care sărbătoreau plecarea oilor la munte, măsuratul oilor și tot felul de datini, s-au prins în jocuri la petreceri, s-au încuscrit... de li s-au înjghebat pe-ncetul asemănătoare și portul și obiceiurile și cîntecele...

Hobița, despre care pomelnicele pomenesc de prin 1560, sat slobozit: „ohabă“ — adică moștenire — (un hrisov dat de Mihnea Voievod în 1584 îi înseamnă hotarul) dar o Hobiță mai e și pe lîngă Sarmizegetusa, așa cum Peștișani, comuna din care Hobița face parte, se-a seamănă la nume cu Peștișul Mare și Mic din Hunedoara, iar un Gureni se găsește și lîngă Rîul de Mori din Hațeg... Ba se găsește și o localitate Brâncuși în Țara Crișurilor! ¹

Hrisoavele și denumirile de locuri înscriu vechimi ce se pierd în negura timpurilor cu tainele lor de legături adînci și trainice peste vitregii, împilări și bătălii...

Hobița: luminiș în păduri dese, sat de moșneni, răzeși și clăcași (pe moșiile Tismanei), cu podgorii și livezi și cu pășuni stăpînite-n devălmășie, sat de păstori și ciobani, cu minte ageră și-nțeleaptă, de secole-nfrățiți cu cerul, munții, apele, pămîntul și drumurile, cu primejdiile, cu frumusețea și socoteala lor adîncă. Sat de meșteșugari și cioplitori în lemn, care și-au durat din „lemn de pe loc“ gospodăriile, răzlețite pe coama dealurilor, de-a lungul firelor de apă ce se strecoară din stîncă, de-a lungul drumurilor pietruite... și-au stat să asculte creștătura ce crește și, se-njgheabă în taină din

---

¹ Datele referitoare la Hobița și la copilăria lui Brâncuși le datorez în primul rînd: prof. Ion Blendea, custodele Muzeului casei lui Brâncuși de la Hobița, soției sale, prof. Florența Blendea, în a căror casă am locuit în vara anului 1978, precum și a o serie de consăteni care l-au cunoscut pe Brâncuși:

— Veronica Tabacu, nepoata lui Brâncuși, care locuiește și astăzi, în continuare, în casa în care a stat Brâncuși cu Eileen în 1922,

— Petre Ceaureanu,

— Ion Sprîncenatu,

— Petre și Maria Ciolacu, învăță cori,

— Ion N. Voiculescu,

— Grigore P. Brâncuși,

— Dumitru Brâncuși, învățător la Hobița ș.a.

De asemenea, ca și în cazul cap. II „Școala de meserii”, scrierilor referitoare la copilăria lui Brâncuși:

— V. G. Paleolog: Tineretea lui Brâncuși, Ed. tineretului, București, 1967,

— Petru Comarnescu: Brâncuși, mit și metamorfoză în sculptura contemporană, Ed. Meridiane, 1972.

— Barbu Brezianu: Începuturile lui Brâncuși, „Secolul 20”, nr. 3/1964.

miezul însuși al fibrelor lemnoase și-nfloare apoi, curată sculptură, în stâlpii și grinzile-mbucate ale caselor, în porțile masive, și-n toate măruntele unelte și obiecte ale zilei: lăzi de zestre, blidare, pive, mese scunde cu scaunele lor... Și și-au cioplit pe-ncetul și firea și gândul, prin toate restriștile, către-nșăilarea unor „frumuseți“ fără de seamăn ale întregii lor existențe, de la înțelepciunea vorbelor de duh, a zicalelor și hăuliturilor, la cea a basmelor și legendelor, a cîntecelor, la jocuri și cusături. În toate acestea s-a revărsat frumusețea naturii din jur și a rodit...

Brâncușoii sînt neam vechi aici, deosebindu-se unii de alții prin ramuri a căror denumire poartă tâlcuri pierdute de mult: Bejuiconii, Vulpoieștii, Turturonii...

Constantin Brâncuși face parte din ramura Bejuiconilor și sînt unii care zic că asta-nseamnă că erau mărunți de statură. Într-adevăr, toți sînt mărunți. Și oricum, mai toți fuseseră cioplituri, dulgheri cu barda, în lemn. Străbunicul sculptorului a ridicat în sat o biserică, ciopliind-o cu barda. A făcut-o pentru clăcași, cu toate că el era om liber — moșnean, fiindcă după ce în 1815 clăcașii din Hobița au dat foc pădurii mînăstirii Tismana, pe moșia căreia munceau, ca să planteze vie (dealul se cheamă și astăzi Arsuri), călugării greci de acolo i-au caterisit, refuzîndu-le orice slujbă. Străbunicul Brâncuși le-a ridicat atunci o biserică „alta“, care să fie „a lor“, de lemn, cu pălimar crestat și stâlpi. Drept dinaintea casei în care s-a născut Constantin Brâncuși, peste cîmp, avea să stea bisericuța asta, în cimitir, pînă-n zilele noastre. Iar în curtea casei, fîntîna cu apă curată și rece își înalță și acum cumpăna subțire să străpungă cerul.

Dar hobiștenii mai erau și întreprinzători negustori. Mulți plecau prin toată țara cu cobilița. Fratele cel mare al sculptorului, Chijnea, își rostuiuse patru prăvălii. Alții plecau și se-aciua mai departe: la Graiova, Tîrgu Jiu, Slatina... Femeile erau cele care rămîneau acasă, în sat, și moșteneau.

Tatăl sculptorului avusese zece copii, de la două neveste, iar Constantin fusese al cincilea. Muri însă pe cînd el, Constantin, avea doar nouă ani și mama lui rămase văduvă să crească copiii...

Constantin avea să ducă mai întîi viața tuturor copiilor de prin partea locului: să pornească de timpuriu cu vitele la păscut în zăvoi... Atîta doar: că el se-apuca să culeagă pietre din rîu, le punea în „săcui“, de mărimi și culori diferite, pînă cînd rupea săcuiul de tot... Erau pietre rotunjite de ape, de forme ciudate, cărora numai el le prindea vraja, neînțeleasă celorlalți. Prin sat se-obișnuiau unele jocuri cu pietre: „popa“ și „nimicu“ și altele. Dar el nu pentru asta le lua, le lua doar să se uite la ele!

Mai făcea și alte năzdrăvăni drăcovenia asta de băiat cu ochi scăpărători: iarna se-apuca să sculpteze în zăpadă tot felul de „sculpturi“ pentru „bucuria copiilor!“ Alteori îl prindea să cresteze bețe cu briceagul. Erau poate fluieri. (Un fluier a luat cu el și cînd a plecat departe, pe meleaguri străine...). Ba odată, cînd se dusese cu vitele în zăvoi, și-a meșterit acolo un fel de „colibuță“, lîngă rîu, unde s-a cuibărit și „nu mai stătea de vorbă cu nimeni“... Iar pe la șase ani, a căzut dintr-un cireș și și-a rupt clavicula, încît baba Evdochia de la Gureni i-a pus mîna în scîndurele cu păr de capră.

Dar cînd a fost dat la școală! Că doar trebuia să se ducă să-nvețe și el carte, ca orice fecior!

La Hobița nu era încă școală pe-atunci, dar era alături, în Peștișani. Așa că s-a dus și el, în timpul ce-i rămânea liber din păscutul vitelor, la școală. Toți știau că păscutul vițelilor era principalul! Așa că dacă un timp nu se mai ducea, îl absolveau. Numai să-și trimită în loc pe un frate!

El însă se-apucă și aici de „năzdrăvăni” Acestea nu erau „oarecari”. Toate aveau să se-nțealgă însă mult mai târziu, prin toată munca și existența lui de după aceea... Cum a fost atunci când se-apucă să mai cresteze și o bancă din clasă cu briceagul. Poate vroise s-o facă „mai frumoasă”! Dar una ca asta nu se mai pomenise și de unde să se știe că nu era doar o „mîrlănie fără pereche”? Așa că nu-l mai primiră. Noroc că la școala din Brediceni, peste Bistrița, la care-ajungeai prin zăvoi, era învățător Grigore Brâncuși, unchiul lui. Ultimele două clase se duse acolo, trecînd Bistrița pe punțile ei de lemn. Catalogul (terfelogul de fiecare zi) al școlii din cursul anului 1887—88 a scăpat teafăr din focul care a ars toată arhiva, fiindcă neavînd ștampile, n-a fost considerat „arhivă”. E drept că paginile i-au fost roase de șoareci între timp, dar tot se mai vede însemnat în clasa a IV-a, Brâncuși Const., alături de: Blendea Vasile (Trifu), Ciolafon D-tru (ajuns negustor), Mircioiu Ion (agricultor), Paraschivoiu Ion (funcționar la poștă) ș.a. Mulți părăseau școala și-n catalog se consemnează: a părăsit școala, dus la oraș: Craiova. În dreptul lui Brâncuși apare mențiunea că în luna a IV-a i-a trimis pe fratele lui, Grigore, în locul lui...

Avea pe atunci unsprezece ani. Și se spune că-i plăcea să se ducă la munte, păzitor de stîină. Ciobanii povesteau multe despre ei: cum unul dintre ei a iubit odată o fată săracă și a luat-o de la părinți într-o sîmbătă seară, la o petrecere, după care ea a disparut. Toată noaptea băiatul a căutat-o, iar către zori îi apărură, năluca, o pasăre, ca un fulger, care i-o aduse pe fată.

Brâncuși îi istorisi colegului lui Trifu împlinirea, adăugînd: „Mereu mă obsedează pasărea asta (sau zborul ăsta)!”

Dealtfel locurile erau pline de basme și povești. În mijlocul lor creștea oricare. Cum creștea între izvoadele ciopliturilor de la casă, a țesăturilor, a scoarțelor...

Și încă se mai spune că-i plăcea lui Brâncuși să se ducă mai departe, la olarii de la Vădeni, să stea și să-i privească cum modelează lutul în degete, pe roată... cum îl preschimbă-n străchini... cu forme și înflorituri străvechi.

Însă mama îi rămăsese văduvă, să le poarte de grijă! Și mai cu seamă, fără-ndoială, un anume imbold ce nu-i dădea astîmpăr, îl îndemnă, în repetate rînduri, să plece hai-hui, peste zări, „după căpătuială”. Era și asta-n firea locurilor, după cum am arătat. La el însă... ce adîncimi încă nedescîlcite, ascunse, îi dădeau ghies?

Avusese numai 7 ani cînd „porni pentru prima oară în lume”! Mama-l găsi tocmai la Tîrgu-Jiu și-l aduse acasă. Mai trăia încă tatăl lui! Dar în 1887, cînd plecă a doua oară, tatăl nu mai era! Și Brâncuși se angajează ucenic la o boiangerie! E readus la Hobița cu degetele pline de vopsele și arse de vitriol, pentru ca să plece din nou, peste un an, de data asta la Slatina, unde se angajează argat.

Peste un alt an se va găsi în capitala Olteniei, la Craiova, la un birt la care muncește uneori și 18 ore zilnic.

Pare povestea acelu Făt-Frumos din basme care, în calea sa, se prinde să slujească la diferite cotoroaște, și el, ca și acesta, fără să știe propriu-zis unde avea să ajungă pînă la urmă...

Atîta doar — și era clar —: c-avea să se războiască, să lupte, cu forțele-ntunecate ale acestei lumi, să le doboare! Care erau acestea, n-avea habar! Avea însă să le întâlnească.

Cum avea să-ntîlnească și altceva, și poate cu mult mai prețios: propria lui „misie“ pe această lume... unde și în ce fel, în coordonatele date, ale vremii și țării lui, să-l contureze pe Făt-Frumos din basme!

Fapt care se va împlini, fără să o vrea anume, constituindu-se cumva ca din adîncul însăși al faptelor și al situațiilor...

El, fără s-o știe, cu fiecare plecare, își părăsea meleagurile acelu „tezaur de fericire pentru toată viața” cum avea să-și denumească mai tîrziu copilăria. Își părăsea „copilăria”. Dar “lumea” i se întindea pe-atunci dinainte, dincolo de zare, prin toate drumurile cîte se-nșiruiiau spre mai departe...

Lumea! De cucerit!

Asta, pe-atunci, în mintea lui, se chema că pornea pentru „procopseală”. Cuvînt însă pe care, fără-ndoială tocmai de aceea, nu-l va mai lăsa niciodată să fie luat în derâdere. Și chiar acest fapt i-un semn: are o semnificație în contextul a tot ce avea să urmeze în existența sa.

„Procopseala” lui avea să i-o reveleze într-o seară de toamnă, în cîrciuma Gambetta, poetul Traian Demetrescu: „Excelsior“ — „Mai sus!” o nebunie-n clipa aceea doar, o vrajă, căreia nu va putea să i se mai opună, pe care va trebui s-o urmeze, îndărătnic, în ciuda a toate, toate... a trupului lui firav, a vieții ce se vroia mereu altfel, a dorului său pătimaș de țară, de-o casă așezată...

N-ar fi fost Brîncuși să nu pornească pe-acest drum mistuitor pînă la capăt...

ȘCOALA DE MESERII

„La Craiova m-am născut a doua oară”.

Din plecarea și aciurea lui în urbea craioveană nu va mai fi întors „acasă”. Aici „a rămas”. A rămas... un timp, pentru a merge mai departe. Aceasta a constituit „o bornă” a mersului lui mai departe. O „a doua naștere” de fapt. Adică un alt început. Începutul propriu-zis? Ce început?

Ce început al întregii lui vieți s-a încheiat aici, în capitala doljeana, capitala Olteniei, cu somptuoasele ei palate ale băniei de odinioară?

Dar nu cu palatele avea să aibă de-a face voinicul, copil încă, de treisprezece ani, care descinse aici, fără urmă de mijloace, către sfârșitul secolului trecut. El se-angajă din nou, ca să-și țină zilele, să slugărească la un patron. Un patron cu magazin de băuturi și bodegă în spatele (sau în fața) gării, „Spirtaru”. Brâncuși avea să-i fie băiat de prăvălie și ospătar. Însemna că se „urbaniza”.

Era însă o urbanizare „de jos”, din straturile celor mai lipsiți de mijloace. Și deși va însemna într-adevăr un fapt important al existenței sale, nu aceasta avea să constituie de fapt „a doua naștere” și nici măcar „urbanizarea”.

„A doua naștere” a însemnat, fără-ndoială, faptul că aici avea să-și găsească Drumul pe lumea aceasta, Drumul său, meseria... ceea ce avea el de făcut, de împlinit... ceea ce avea să urmărească de-acolo înainte neabătut...

Era calea lui. În rîndul celorlalți: munca, strădania, împlinirea spre care să tindă... Fără să poată bănuși, bine-nțeleș, cât avea să fie de lungă, de grea, câtă obstinare pînă la cruzime avea să-i ceară această cale, acaparatoare tot mai acaparatoare asupra întregii lui existențe, tot mai pretențioasă și mai nesățioasă, nemulțumită întruna și-ademenindu-l fără-ncetare către tot mai departe și tot mai mult...

Întîmplarea alegerii acestei a doua nașteri avea să fie destul de „uluitoare” privită-ndeaproape.

La bodegarul acela din spatele sau din fața gării existența lui Brâncuși fusese, pare-se, destul de cumplită, după relatarea lui V. G. Paleolog, care-a declarat că Brâncuși i-ar fi spus că pe-atunci: „închideam la unu noaptea, după trecerea ultimului tren și trebuia să fim deschiși pentru personalul de 4,37. Am fi găsit noi trei-patru ore de somn liniștit, dar aceasta nu se putea, căci începînd de la trei dimineața — mai ales iarna — birjarii băteau cu codiriștile biciuștilor în obloane, cerîndu-ne să deschidem ca să se dezmoștească cu țuică fiartă ori cu vin cald, peste care trebuia să plutească o feliuță de lămîie”.

În această viață de lipsuri și de muncă istovitoare Brâncuși avea însă să vină în contact și să cunoască o serie de alți tineri într-o condiție asemănătoare cu a lui: Marin Cărmidă, calfa unui fabricant de perii, un strungar în lemn, Livadaru, calfa unui tapițer vienez, Ratz ș.a....

Tăcea, îndura, muncea și... cine pe-atunci bănuia lumea de vis ce se-njgheba, la ceas de răgaz, pe dinaintea ochilor aceia scăpărători? În grajdul mizer în care locuia, se spune, modela figurine de

lut. Iar peste mulți ani, când îi va cânta în șoaptă unei copile irlandeze, umbra acelor vremuri se va strecura desigur, spunînd că-i cântă în șoaptă „ca mai de mult, să nu-l audă patronul...”!

Ucenicia aceasta, în mod evident, era departe de a-l reține, cu-atît mai puțin de a-l îndemna să o propulseze către a deveni el însuși într-o zi patron...!! Se pare că băcanului bodegar la care s-a angajat mai apoi, pe strada principală a orașului, i-a pus chiar condiția: „să nu i se ceară să poarte obișnuitul șorț verde! Ceea ce i s-a admis!”

Și puțin mai tîrziu, o-ncercare stupidă de-a vinde și „de-a face bani” cu niște hîrtii de prins muște, avea să-l dezguste și să-l vindece definitiv de comerț!

Cu totul altceva stăruia în ochii lui, sub fruntea aceea de copil năzdrăvan, în mîinile de-o destoinicie puțin obișnuită pentru orice se apucau, mîini care-l „furnicau de-a face”...

Și iată acum întîmplarea care spuneam că a fost „uluitoare”, dovedindu-i îndemnarea nemaipomenită, întîmplare pe care n-a mai uitat-o de atunci nimeni: anume acea zi în care a pus rămășag că va construi o vioară din scîndurelele unei lăzi de portocale. Și nu numai că a construit vioara dinaintea privirilor uimite ale mușteriiilor din cîrciuma la care lucra atunci, dar cînd, pe deasupra, a fost adus și un lăutar, Mihalache Lăutaru, să o încerce dacă are „suflet”, acesta, ce să vezi!, cântă cu ea, ba chiar mai și declară că: „e mai bună ca a mea!”

Urmarea acestui fapt de neînchipuit a fost că Grecescu, perierul și cu Zamfirescu, bodegarul-patron al lui Brîncuși, stăruiră pe lîngă prefectura județului Dolj care patrona școala de meserii din localitate, să-l primească acolo.

La 1 septembrie 1895 Brîncuși intră la școala de arte și meserii din Craiova, la secția sculptură, iar epitropia Madona Dudu îi acordă pentru aceasta o bursă de 200 lei anual.

Primul gînd al lui Brîncuși, după această reușită, a fost să-și poftască mama la Craiova, spre a se bucura și ea.

O vioară îi deschisese drumul...

Adică propriu-zis muzica din adîncul lui, care se vădea atunci pentru prima oară că o purta cu el, în degetele lui de-o dibăcie puțin obișnuită. Muzica pe oare avea s-o poarte mereu ou el, și-n fluierul cu care, peste mulți ani, avea să plece de-acasă pe meleaguri străine, și în vioara pe care o va ține-n atelier spre a cânta din ea prietenilor, la ceas de seară, și la care fără-ndoială cânta și singur, cînd nu-l auzea nimeni care sa consemneze... și-n vocea lui cu timbru cald, melodios...

Acesta a fost începutul!

A doua lui naștere.

Un început în care, în primul an, dar și pentru încă multă vreme de-atunci înainte, va mai trebui însă să slugărească prin prăvălii și restaurante spre-a-și ține zilele...

Dar de pornit, pornise!

Și nimic nu îl mai putea opri.

Abia peste un an avea să i se facă confirmarea și primirea ca bursier și intern al școlii, după ce, printr-o muncă pe brânci, și la a lui cerere, în acel an absolvi două clase (adică doi ani de școală), obținând numai note superioare: pe primul semestru 9 la matematici, 10 la desen industrial... nota de zi pe tot parcursul: 8,75.

În august 1895 a cerut să fie admis la examenul pentru bursă, la specialitatea la care fusese repartizat de la-nceput: la sculptură. Și cum era încă minor, mama lui trebui să-și dea consimțământul ca el să fie primit bursier și intern al școlii. Ceea ce ea a făcut. Și cum nu știa carte, semnă „prin punere de deget“.

Zece candidați fuseseră admiși la examenul de bursă, la secțiile de mecanică, strungărie, rotărie, tâmplărie. Unul singur a fost admis pentru secția sculptura, cel cu numărul 4 pe lista procesului verbal: Brâncuși.

Și bine-nțeles că munca lui pe tot acest parcurs a fost asiduă, tenace, ca totdeauna și mereu. Se consemnează doar că în vacanța de iarnă a anului următor a rămas în școală, lucrând în continuare în atelierul școlii. Se păstrează petiția din 23 decembrie 1896 adresată prefectului de Dolj de către direcțiunea școlii și prin care se solicită ca 7 bursieri, printre care Brâncuși, să fie hrăniți și în timpul vacanței de iarnă, aceștia rămânând în localul școlii „din cauză că sînt din localități depărtate, și părinții lor lipsiți de mijloace“.

Munca el în cadrul școlii fără răgaz, învățînd tot ce putea învăța, dar totodată cine știe cine, poate tapițerul Ratz, austriacul, îl tot îmboldea, de cîte ori avea prilej, povestindu-i despre minunățiile Vienei, sau poate însuși profesorul lui, Iosif Sicheri, austriac și el, și care-i dădu chiar și o recomandare pentru o importantă firmă vieneză... Despre capitala imperiului habsburgic se poate să fi auzit ei lucruri de seamă și în copilărie, întrucît peste munți, de la el din sat...

Fapt este că se spune că-ntr-o anume vară, probabil în ultimul lui an de școală, plecă la Turnu Severin și, culcat pe puntea unui vaporeș, cu traista căpățîi, ajunse pe Dunăre pînă la Viena. Acolo n-a stat doar să caște ochii, deși, fără-ndoială, și asta ar fi fost de-ajuns. Și-a căutat de lucru într-o dulgherie, sau a lucrat (după cum a căutat să sugereze directorul Muzeului de artă modernă din Viena, Werner Hofmann, care-a venit la noi în țară cu ocazia unui colocviu Brâncuși care avea să se țină peste foarte mulți ani) în vestita fabrică a casei Tonette, ale cărei mobile „i-au anticipat gustul pentru liniile curbe ale artei noi“ (probabil mișcarea artistică Art Nouveau). Că a lucrat într-o fabrică este învederat întrucît peste cîtiva ani, în 1902, solicitînd episcopilor bisericii Madona Dudu un ajutor spre a se specializa în Italia, menționează printre actele anexate „un certificat de la o fabrică din Viena, la care am lucrat“. E singura urmă propriu-zisă a acelei ucenicii vieneze. Și poate și cealaltă, mai discretă, a ciudatelor forme încărcate și baroce ale lucrărilor sale artizanale din timpul școlarității la Craiova.

„Îndemînarea și pasiunea de a făuri tot soiul de lucruri și-a păstrat-o toată viața”, avea să

spună Barbu Brezianu, dar în epoca aceea „școlară”, elevul bursier „devenise un meșter conștiincios, robust și cuminte, care executa cu fidelitate, și numai după modele, lucrările pe care și le propunea sau pe care era îndatorat a le face”.

Rame, gherghefuri, cuiere, casete, scaune, bufete... nimic nu făcea să se presupună viitorul Brâncuși în migala ornamentațiilor încărcate, cu fantastice linii unduitoare, sugerări de forme vegetale și ajungând odată chiar pînă la figurarea unui cap de copil, sprijinit pe valva unei scoici marine, de pe spătarul semicircular al unui jilț inconfortabil și ciudat, printre păsări heraldice, ornamente florale, animale... „Acest insolit detaliu ar putea fi considerat drept primul cap de copil sculptat de Brâncuși” remarcă Barbu Brezianu, cumva zîmbind.

Fabrica vieneză se reliefa oare, într-un chip atât de abracadabrant, în tînărul meșteșugar ce se vroia conștiincios pînă-n extremele conștiinciozității meseriei sale?

În 1898, el termină Școala de Meserii. Era, se poate spune, un om „făcut” după cerințele momentane și locale. Și prietenii îl îndeamnă să se însoare. Adică să „se chivernisească”.

Dar un cu totul alt gînd stăruia în ochii și-n gîndul nedomolitului tînăr. Drumul lui nu-și istovea aici toată năzuința. Figurinele acelea pe care, copiii fiind, le modelase în zăpadă spre bucuria copiilor satului, ca și cele modelate la Craiova, în ceasurile de răgaz din slugărnicirea în bodegă, îi cereau altceva, o altă împlinire, care avea să se dezvăluie în expoziția din acel an din Parcul Bibescu, unde avea să expună... bustul luptătorului pașoptist, filolog, istoric, membru al Academiei, fondator de școli de meserii (printre care și cea din Craiova), Gheorghe Chițu. În acel an se făcea comemorarea a un an de la moartea acestuia și Brâncuși îi execută bustul după fotografiile pe care le găsisese în cancelaria școlii!

Probabil că în iarna dinaintea aceluia an s-a petrecut și acea întîmplare că bodegarul Zamfirescu — care-i mai era oare patron? — îl trimise la cîrciuma Gambetta, pe care o deținea tatăl poetului Traian Demetrescu. Și acolo dăduse peste poet. Poate că era primul „artist” pe care-l întîlnea.

Figura lui avea să i se întipărească în minte cu forța primului contact și a tinereții. Era figura „duiosului, melancolicului Tradem”.

Peste cîteva zile avea să asiste la înmormîntarea lui, purtat într-un car acoperit de flori.

Și cu atît mai mult figura lui, întrezărită o singură dată, mai înainte de a pieri, i se va întipări în minte, și i se va întipări legată de un anume cuvînt magic: „Excelsior”, pe care atunci, în cîrciumă, îl auzi de pe buzele lui, mai înainte de a pleca de-aici pentru totdeauna, acoperit de flori.

„Tot mai sus! — Excelsior!” avea să rămîină curînd și deviza lui Brâncuși, nedomolită, arzătoare, de-a lungul întregii sale vieți!

Ca și, de altfel, așa cum a spus-o singur, și imaginea acelei Păsări-Flacără, Păsări de foc, a copilăriei lui, care-i adusese ciobanului din munți iubita...

Și încă în toamna aceea, la 30 septembrie, se înscrie la Școala de Arte Frumoase din București!

ȘCOALA DE ARTE FRUMOASE

Școlile Naționale de Arte Frumoase de la Iași și București au fost înființate în 1864 (deci cu puțin înainte de venirea lui Brâncuși acolo) de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, ca urmare a Unirii Principatelor și în cadrul vastului său program de reforme pentru „propășirea” țării.

De curînd eliberată de o suzeranitate otomană care dacă nu reușise s-o cucerească, în schimb îi prelungea o orînduire feudală de factură bizantină, deosebită de cea din Occident, România se întregise și se-njgheba acum ca stat național în concul statelor europene.

Toată energia nației proaspăt înființate, care timp de secole se cheltuise în îndârjita luptă de supraviețuire și menținere prin vitregia unor vremuri ce nu o răsfățaseră, se trezea acum, primenită, cu entuziasmul afirmării și conturării sale, a organizării și consolidării sale.

Însuflețirea pașoptiștilor nu se stinsese, răzbătea acum în strădania de constituire a statului național unit, independent. Dar din 1848 trecuse puțin mai mult de o jumătate de secol și de la independență, din 1877, doar puțin mai mult de un sfert de secol. Ceea ce era și mult și puțin, căci toate instituțiile și așezămintele înființate în urma procesului de organizare statală erau la începutul formării lor, îndeosebi cele de cultură, de învățămînt superior, de artă. Și pe de altă parte, politicianismul îngust și agresiv, afacerismele se dezvoltau de asemenea, odată cu burghezia dominatoare, îngreunînd deplina dezvoltare democratică, pe toate planurile, a țării.

Înființarea unor școli superioare de artă însemna, în contextul istoric al apariției lor, mai mult decît o simplă „perfectare” a unui proces de laicizare a vechilor școli mînăstirești de zugrăvitură, care încă din secolul al XVII-lea fuseseră conduse mai mult de meșteri laici, determinînd constituirea, prin hrisovul dat în 1787 de Mavrogheni, a corporațiilor „zugravilor de subțire”, care și-au înjghebat, din secolul al XIX-lea, adevărate ateliere meșteșugărești, uneori de profil manufacturier. Nu era vorba numai de un proces al unei îndelungi afirmări și impunerii a statutului de artiști, pe care meseriașii organizați în bresle puteau acum să și-l capete, să le fie recunoscut, integrîndu-se astfel unei noi condiții, superioare, în viața socială, acest fenomen era totodată nedespriș de cel cu mult mai larg: al „deșteptării naționale”², o „misie” străbătută de suflul fierbinte pașoptist: Eliade Rădulescu, Bălcescu, Dinicu Golescu, Kogălniceanu, Alecsandri, Hasdeu, apoi marii clasici: Eminescu, Creangă, Slavici... Cei ce au pus baza învățămîntului românesc: Asachi, Aman, Tattarescu, Spiru Haret i-au imprimat astfel dintru început convingerea, exprimată de oamenii de cultură ai timpului fără excepție, a unei

---

² Date referitoare la Școala de Arte Frumoase din București în acea perioadă, în vol.: 100 de ani de la înființarea Institutului de Arte Plastice Nicola Grigorescu din București 1864—1964, Ed. Meridiane, 1964, lucrare elaborată de: Raoul Șorban, Adina Nanu, Paul Constantin, Eugen Schileru.

În privința lui Brâncuși în acea perioadă, în plus față de lucrările citate la nota anterioară: Barbu Brezianu, Brâncuși în România, Ed. Academiei R.S.R., ed. II, 1976.

înalte îndatoriri civice, morale. Problema definirii unui stil artistic românesc, ca expresie a conturării noastre naționale, bazat pe manifestările de, pînă atunci deopotrivă culte și populare, se punea cu o arzătoare acuitate, într-un climat de patriotism înflăcărat. Săpăturile arheologice relevau un trecut plin de tezaur de artă din vremuri imemorabile, iar monumentele de artă ale unui întreg parcurs istoric de abia începeau să fie cercetate.

Pictorii generației de-la 1848 (Negulici, Rosenthal, Iscovescu, apoi Tattarescu și Aman) reprezentaseră cu entuziasm, alături de portrete ale unor personalități naționale, momente de glorie ale trecutului nostru istoric (luptele lui Mihai Viteazul, răscoala lui Tudor Vladimirescu) sau teme alegorice ca România revoluționară a lui Rosenthal sau Renașterea României a lui Tattarescu, într-o factură neoclasică plină de patos. La acestea se adăugau acum peisajele și scenele patriarhale românești ale lui Grigorescu, care făcea școală, impresionînd deopotrivă prin desferecarea unei poezii a culorilor necunoscută pînă la el.

Situația sculpturii era și mai spectaculoasă, întrucît statuara — sculptura de statui — pînă în această perioadă nici nu existase, domeniul ei mărgirindu-se la decorări vegetale și geometrice de clădiri. Fusesse un act, la rîndul lui revoluționar, hotărîrea nemaiîmplinită a guvernului revoluționar din 1848, de a se ridica alături de statuia Libertății, înălțată atunci, monumentele lui Tudor Vladimirescu, Mihai Viteazul și Gheorghe Lazăr.

Școala Națională de Arte Frumoase își propunea, astfel, în privința sculpturii, să cuprindă și să stăpînească acea întreagă virtuozitate de reprezentare a trupului și figurii omenești care, de la Antichitatea greco-romană se urmărise în Apus timp de secole, în piatră, în bronz. Tattarescu adusese de la Roma, capitala clasicismului, la care se duceau în continuare toți artiștii Academiiilor de Belle-Arte de la Paris și din celelalte centre europene, întregul program de organizare al școlii. Adusese, de asemenea, profesori străini de valoare. Sculptura își defrișa astfel, cu entuziasm, propriul drum, în condițiile dramatice sociale, politice, economice ale țării și în coordonatele unei arte occidentale care, în acel moment, se desprindea de propria ei tradiție antică de pînă atunci și se afla în impasul unor transformări radicale.

Irumperea noastră către Occident se făcuse în multe rînduri, prin toți cărturarii noștri, Miron Costin, Dimitrie Cantemir și, mai ales, în cadrul Școlii Ardelene, cînd tinerii plecați la școlile Vaticanului se întorseseră cu convingerea latinității noastre, militînd arzător pentru consolidarea acesteia în conștiința celor „de-acasă”. De data asta se punea însă problema de-a ne descoperi un întreg tezaur al ființării noastre de veacuri, pe care să-l dezvăluim Apusului — un Apus în derută — la diapazon universal. Și noi de abia începeam să ne cunoaștem (strîngînd folclor, făcînd săpături arheologice, adunînd manuscrise și ștergînd praful de pe ele, întorcîndu-ne ochii către propriile noastre monumente istorice...). Brîncuși nu a fost decît unul din exponenții, reprezentanții acestei uriașe energii dezgăzuite în acel moment și care se numeau: Eminescu, Enescu, Mincu, Pârvan,

Iorga, Aurel Vlaicu, dr. Cantacuzino, Grigorescu, Andreescu, Paciurea, Luchian, Macedonschi, Cecilia Cuțescu-Storck ș. a.

Se petreceau acestea în, timp ce școlile, cu toată însuflețirea cu care porniseră la drum, rămâneau lipsite de sprijinul statului, de înțelegerea oficialităților.

Al. Tzigara-Samurcaș va consemna în „Cronica artistică” din „Epoca”, la 11 decembrie 1903, într-un articol intitulat: Starea artelor și a învățămîntului artistic în România: „Artele și așezămintele pentru propășirea lor, cu toată netăgăduita înrîfurire ce o au asupra educațiunei unui popor și a dezvoltării simțului național pe lângă acel al frumosului, erau considerate ca ramuri vitrege ale activității noastre și, ca atare, nedemne de o mai încordată atenție și de relativele sacrificii bănești”.

Iar Spiru Haret, în același an: „Învățămîntul artistic este rudimentar, lumea noastră artistică nu are încurajare”.

Fără local propriu, Școala de belle-arte era adăpostită în vremea aceea în clădirea vechii Monetării a Statului, în câteva corpuri de casă în ruină din fața Muzeului Geologic și lângă Muzeul Antipa de la Șosea. Elevii... „cu părul lung, cu lavalier, de diferite vârste, mulți trecuți de treizeci de ani... venind din toate colțurile țării, majoritatea atât de săraci că nici ei nu știau din ce trăiau... constituiau o ciudată boemă bucureșteană”, își va aminti Oscar Han asupra începuturilor studiilor lui, prin 1909³.

„Prin ateliere și prin unele camere rămase din vechea clădire a Monetăriei se mai adăposteau clandestin, pentru un timp oarecare, unii dintre elevi care nu avuseseră prilejul să-și găsească o gazdă sau care nu aveau bani să plătească chiria. Atmosfera între colegi era, cu toate acestea, de o mare frumusețe. [...] Fiecare elev avea admiratorul lui. Unul nu putea să suporte un cuvînt critic împotriva lui Delacroix. Alții erau Ingres-iști. Unii admirau arta egipteană. Alții erau cu antichitatea greacă. Majoritatea pictorilor îl admirau pe Grigorescu. În sculptură, cei mai mulți visau să fie urmașii lui Michelangelo. Fiecare avea concepția de viață proprie, mica sa filozofie”.

Brâncuși a pătruns aici cu puțin înainte de tumultuoasa intrare în arenă a noului secol, marcat la noi în țară printr-o perioadă de efervescentă intelectuală puțin obișnuită, în încordarea luptelor social-politice tot mai conturate.

Avea 22 de ani. Și o bursă modestă. Atît de modestă încît în toamna aceluiași an — ce toamnă plină de întîmplări! — pentru a-și urma cursurile e nevoit să-și vîndă fratelui său, Grigore Brâncuși, partea sa de moștenire de la Hobița: „livezi cu lemne, în locuri diferite, și pămînt arător”. Nici frații și nici consătenii lui nu l-au putut înțelege, cum era și firesc. Își cîștigase la Craiova o meserie „bănoasă”, o prețuire, s-ar fi putut chivernisi, rostuindu-se, să cîștige bine... Drumul pe care o apuca acum nu mai avea nici o legătură cu procopseala cea obișnuită! Unde putea să ajungă? Ce viitor îl aștepta? L-au considerat „înstrăinat”, fără-ndoială nu atît pentru că-și vînduse cea fărîmă de pămînt, pe care-o

---

³ Oscar Han, Școala de belle arte, în: Dălți și pensule, Ed. Minerva, București, 1970, p. 309, 311—312.

deținea în sat, cât mai cu seamă pentru că nu-l mai puteau urma și a-i fi alături pe drumul pe care o apuca... Era un drum ce ieșea pentru moment din zarea satului său.

Dar mama? Mama lui, care — așa era pe-atunci obiceiul! — nu știa carte nici măcar cât să se semneze, și care visase ca el să ajungă „ceva mare“: cărturar, poate chiar popă! și care consimțise să urmeze, ca bursier, școala de meserii...! Sufletul ei de mamă, care are chei de intuiție către tainicele cotloane ale năzuințelor celor mai nesăbuite, neînțelese năzuințe... măcar atât: avea să-i dea, în continuare, consimțământul ei tăcut? Adică încrederea? Încrederea unor împliniri viitoare și așteptarea? Dincolo de orice greutate materiale și părelnice „nebunii“ fața de toți dimprejur: a fratelui lui Chijnea „rostuitul“ și a tuturor... mama lui, se pare, l-a înțeles și i-a fost alături.

Brâncuși intră așadar în școală și muncește cu același sîrg de-ntotdeauna, spre a învăța tot ce se putea învăța aici! Se predau cunoștințe ale artei antice, ale Renașterii, o educație profesională „academică“. Lui Ioan Georgescu, titularul catedrei de sculptură, murind fără de veste la 30 noiembrie, îi urmează Vladimir Hegel, care fusese pînă atunci profesor de modelaj și desen ornamental la Școala de arte și meserii din București. La anatomia artistică era distinsul profesor doctor Dimitrie Gerota, iar pentru cunoștințele generale: Al. Tizigara-Samurcaș, colecționarul de artă populară, organizatorul Muzeului Național unde strîngea tezaurul artei tradiționale naționale.

Conștiincios, perseverent, Brâncuși studiază tot ce i se cere. Sculptează — pare-se chiar pentru examenul de intrare — capul lui Laocoon, după mulajul în gips al acestei sculpturi elenistice. Primește medalie de bronz pentru lucrarea asta, iar un Bust după antic, care este cel al împăratului roman Vitellius, tot după o banală copie-mulaj, primește mențiune onorabilă.

În zilele acelea, din nou, ca și la școala de meserii, singura preocupare a lui Brâncuși era aceea de a pătrunde cât mai deplin, mai fidel, programul școlărității, pentru a stăpîni cunoștințele predate. Într-adevăr, Vladimir Hegel avea să rămînă în istoria învățămîntului nostru ca un maestru de temeinică predare a meseriei, pe linia modelajului tradițional occidental.

Personalitatea lui Brâncuși de abia străbate în expresia celor două interpretăm pomenite. Dar dramatismul lui Laocoon (capul lui azvîrlit spre spate, în durere, va reveni oare în capul copilului de peste cîțiva ani, intitulat Supliciu?), ca și senzualitatea, brutalitatea lui Vitellius depășeau simpla copiere a unor anoste mulaje în gips.

Este de presupus că mulajele acestea ale școlii, copii sărmene ale Antichității, l-au chinuit. Dar urmă despre acest fapt nu ne-a rămas decît în irumperea lui vehementă ulterioară împotriva unor asemenea creații-copii, unei asemenea munci.

Tonitza avea să scrie într-o scrisoare datată din februarie 1910:

„Ți-am spus într-o zi — și tu m-ai privit atunci cu milă! — că cea mai mare primejdie pentru un tînăr care se dedică picturii ori sculpturii e să învețe a desena după ghipsuri, mai cu seamă după cele antice. Mi-ai imputat — îți mai aduci aminte? — că eu n-aș avea respect pentru «tradiție», că

toată admirația mea pentru clasici nu-i decît verbalism.

Dragă prietene, grecii au atins perfecțiunea numai prin studiul naturii vii, contemporane, iar nu printr-o servilă copiere a unor mulaje, oglindind adeseori schilod, alte vremuri, altă sensibilitate, altă viață. Noi ne opintim să-i ajungem pe vechii greci, dar ne folosim în acest scop de mijloace diametral opuse de ei, adică de contemplarea atentă, pasionată, a vieții contemporane²⁴.

Brâncuși nu ajunsese însă la înțelegerea rațională a acestei situații a sale. În acele momente el știa doar una: că trebuia să învețe, să muncească, să cuprindă tot ceea ce însemna Școală Superioară de Arte Frumoase! Adică întrucît această școală mai era și în capitala țării: maximul care însemna pentru țara sa niște „studii superioare“ în meseria care se alesese de-ntotdeauna să fie a sa.

Și-ntr-adevăr, disprețuind orice formă de „boemă” din jur — disprețuind-o nu fățiș și agresiv, prin vorbe sau chiar insulte, ci prin întregul său comportament, tăcut și adunat — el munci cu o rîvnă, asiduitate și conștiinciozitate puțin obișnuite în acel climat. Cu sobrietate totodată.

În vacanțele în care alți elevi se-mprăștiau la odihnă, Brâncuși rămînea tot în școală și lucra.

Această școală îi dădea mai mult decît măiestria ramelor și a mobilelor de la Craiova... Îi dădea însăși învățătura ce-i trebuia pentru împlinirea și desăvîrșirea acelor „sculpturi” în zăpadă din copilărie, și a celor pe care le făcea în taină — figurine! — în mansarda craioveană, pe cînd ucenicea la patronul de bodegă...

Copilul năzdrăvan, care-aduna pietre din rîu, în zăvoi, pînă-și rupea „săciul”, pentru frumusețea lor, urmașul cioplitorilor în lemn cu barda, se apleca acum, îndeosebi, spre a studia încrengătura trupului omenesc, în studii și reliefuri de nud și în expresivitatea figurii dezvăluind trăirile interioare.

Sculptura antică, preluată de tradiția occidentală, se îndrepta către un modernism al virtuozității manifestării în piatră și bronz a unui „pathos” căruia Michelangelo îi fusese titanul peste secole. Era strădania întregii școli de Arte Frumoase bucureștene — ca și a celei pariziene — căreia în acel moment, la Paris, îi aducea un răspuns „revoluționar” de-o mare strălucire, Auguste Rodin.

Brâncuși încă nu venise în contact cu opera rodiniană. Avea să-l cunoască, în București, pe Paciurea, și poate că acesta i-a vorbit prima oară, odată cu propriile lui opere, despre realizările și frământările de atunci din capitala Franței.

Brâncuși, după ce căutase, probabil chiar pentru examenul de intrare, să execute cît mai expresiv studiul său de portret după mulura în gips a Laocoon-ului elenistic, să imprime gestului reprezentativ — capul dat pe spate, umerii ridicați — autenticitatea de trăire a suferinței, în 1900

---

⁴ N. Tonitza, Artă și evoluție, în: Scrieri despre artă, culegere de texte, cu adnotări și o prefață de Raoul Șorban, ed. a II-a, Ed. Meridiane, București, 1964, p. 50 (fragmentul are nota: „a apărut sub titlul Scrisoare veche... Paris, februarie 1910 și cu titlul marginal pe care l-am reprodus în această culegere. S-a publicat în „Țara de jos”, februarie-martie 1927, pp. 44—46”).